

Elektronické informační zdroje (VIKBA25)

5. Měření výkonnosti vědy, problematika citací a plagiátorství

Martin Krčál



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brno, 18. října 2014

Věda a výzkum

■ věda

- ❖ propracované a obecné empirické a rozumové poznávání, vycházející z pozorování, rozvažování nebo experimentu

■ výzkum

- ❖ systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy

■ nedílná součást VŠ

Výzkumy

■ druhy

- ❖ základní
- ❖ aplikovaný
- ❖ výzkum zaměřený na inovace

■ nejčastější výstupy

- ❖ publikování
- ❖ aplikace zjištěných znalostí do praxe

Nejčastější výstupy dle oborů

- společenské vědy

- ❖ monografie, recenzované články

- přírodní vědy

- ❖ recenzované články, přehledové články

- technické vědy

- ❖ recenzované články, patenty, konferenční příspěvky

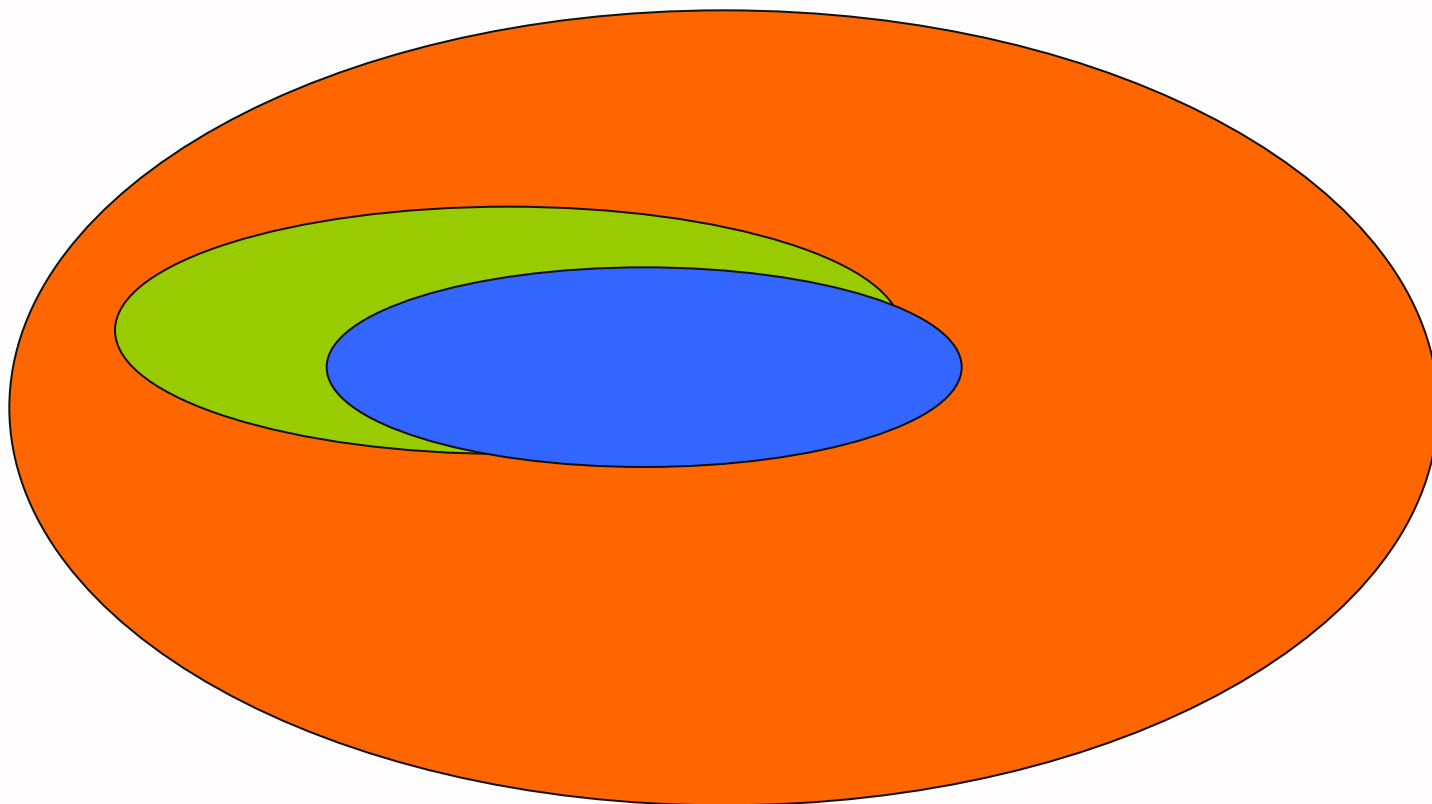
Proces publikování

- vytvoření textu
- odevzdání - redakce/editor
- recenzní řízení
- případné úpravy v souladu s RŘ
- jazyková a grafická úprava
- publikování

Měření vědy

Základní pojmy

- Informetrie
- Scientometrie
- Bibliometrie



Informetrie

- nejširší vymezení
- nejvíce teoretická disciplína
- zabývá se
 - ❖ měřením toku info
 - ❖ hodnocením informačního procesu
- kvantitativně měří zrod, oběh a působení info v jakékoliv oblasti lidské společnosti nebo života jedince

Scientometrie

- měření výkonnosti vědy
 - ❖ dnes význam pro rozdělování financí
- kvantitativní i kvalitativní metoda
- sleduje a hodnotí komunikaci ve vědě
- základní interakcí = citace
- nástroje = citační rejstříky
 - ❖ [Web of Science](#) (WoK, Thomson Reuters)
 - ❖ [Scopus](#) (Elsevier)
 - ❖ další: [Google Scholar](#), oborový PubMed,...
- citační analýza

Bibliometrie

- často zaměňována s IM a SM
 - ❖ jejich metodologický aparát je z BM
- kvantitativní metody
- zabývá se
 - ❖ produkce, rozšiřování a užití zaznamenaných informací
 - ❖ aplikace do odhadů vývoje
 - ❖ aplikace do rozhodovacích procesů
- citační a publikační analýzy

Webová analytika

- sledování užití e-dokumentů na internetu
- často zobecňována na návštěvnost webových stránek
 - ❖ ale také stažení a užití e-dokumentů
- různé parametry
 - ❖ geografické hledisko, opakované přístupy, unikátní přístupy,...
- Google Analytics
- interní statistiky systémů → big data

Publikační analýza

- matematicko-statistická metoda
- využívá se v bibliometrii
- zabývá se kvantitativním měřením produkce literatury, vyhodnocuje se:
 - ❖ vědní oblast
 - ❖ periodicitu (jak často vychází)
 - ❖ druhy vědecké literatury (jaké druhy jsou pro danou oblast typické)
 - ❖ autor v oboru nebo zemi
 - ❖ časopisy v oboru nebo zemi
 - ❖ instituce v oboru nebo zemi
 - ❖ geografická oblast

Citační analýza

- viditelnost v oblasti vědy
- vztahy mezi autory, dokumenty a vědními obory
- pomocí bibliografických citací a referencí
- co se zkoumá
 - ❖ citovanost dokumentů
 - ❖ četnost citací v dokumentech
 - ❖ obsahová souvislost
 - ❖ citační vazby (témata, směry, počty,...)
 - vytváření citačních sítí a grafů

Citační analýza - cíle

- mapování vědy
- určení vývoje jednotlivých vědních disciplín
 - ❖ potenciál oboru
 - ❖ trendy oboru
 - ❖ ...
- vymezení jádra oboru

Interpretace citačních analýz

- výkonnost vědy
- odborná kvalita
- vliv
- dopad

Význam CA pro praxi

- optimalizace informačních toků
- profilování knihovních fondů
- hodnocení vědy
 - ❖ nemělo by jít o jedinou metodu hodnocení vědy!!!

Rizika a omezení citačních analýz

- jednoznačná identifikace autora
 - ❖ Jan Novák, Pavel Novotný,...
 - ❖ rejstříky autorů (VIAF, Soubory NA,...)
- jednoznačná identifikace instituce
- míra vzájemné spolupráce
 - ❖ kdo se jakou měrou podílel, např. problém neaktivních spoluautorů
 - automatické přidávání vedoucích pracovníků do spoluautorů
 - ❖ problémy nedodržování citační etiky
 - autocitace, bezdůvodné citování

Rizika a omezení citačních analýz

■ typologie dokumentů

- ❖ dnes diverzifikace dokumentů

■ rozbor textu

- ❖ homonyma, synonyma, zkratky,...

■ vliv oborů

- ❖ vyšší citovanost na pomezí oborů
- ❖ různé zvyklosti citování v oborech
 - v některých oborech se lze prosadit jednodušeji

■ forma textů

- ❖ přehledové články = vyšší citovanost

Rizika a omezení citačních analýz

- role inovátorů a popularizátorů
 - ❖ kdo je důležitější???, obě skupiny stejně!!!
- nezaznamenané myšlenky a citování
 - ❖ konzultace, diskuze,...
- negativní citace
 - ❖ např. nekvalitní dílo a odezva v podobě mnoha recenzí), dle výzkumů zanedbatelné
- úřednická chyba
- technická omezení
 - ❖ problém citecrawlingu = dolování citací
- dostupnost
 - ❖ Open Access – vyšší citovanost!!!

Citační rejstříky

- nástroj citační analýzy
- sledování a evidence citací + jejich počet
- cíle CR:
 - ❖ mapování vědy
 - ❖ zjištění prestiže (časopisy, autoři, obory, instituce, výzkumné týmy,...)
- různé podoby
 - ❖ minimum: seznam publikovaných článků s výčtem citací za určité období
 - ❖ infozdroj s údaji o propojení dokumentů
 - ❖ citační DB s nástroji citační analýzy

Druhy citačních rejstříků

■ polytematické

- ❖ více oblastí
- ❖ CR ve Web of Science
 - SCI - Science Citation Index (1961)
 - SSCI – Social Science Citation Index (1969)
 - AHCI – Arts and Humanities Citation Index (1978)
 - analytické výsledky v DB Journal Citation Reports
- ❖ CR ve Scopusu

■ oborové

- ❖ pouze 1 obor + příbuzné
- ❖ CR v Medline nebo NASA ADS
- ❖ ...

Indikátory

- důležité pro kvantitu
- dnes velké množství, vyvíjejí se nové
 - ❖ problémy stávajících identifikátorů
- širší uplatnění v přírodních vědách
- pro společenské vědy jen omezeně
 - ❖ jiné formy komunikace, jiné typy publikací, jiný poločas rozpadu, může být regionální vymezení (např. výzkumy chování např. v ČR)
- 3 úrovně uplatnění indikátorů
 - ❖ mikro (autor, článek), makro (tým, instituce), makro (stát, region)

Druhy indikátorů

■ impact factor (Journal Impact Factor)

- ❖ jeden z nejstarších
- ❖ kritizovaný ([viz Vavříková](#)), ale stále uznávaný
- ❖ pouze na časopisy
 - kolik citací bude mít článek, pokud ho publikujeme v daném časopisu (průměr)
 - necitovaný článek má stejný IF jako velmi citovaný článek ve stejném časopisu
- ❖ vzorec IF
 - $\text{impact factor} = \frac{\text{počet citací}}{\text{počet článků}}$
 - zaokrouhlováno na 3 desetinná místa
- ❖ spojený s produkty Thomson Reuters
 - DB Web of Science

Indikátory

■ Immediacy Index = Garfieldův Index

- ❖ průměrný počet citací, které článek získal
- ❖ zvýhodňuje často vycházející periodika
 - mají čas nasbírat více citací
- ❖ vhodný pro srovnání časopisů s aktuálními otázkami + dynamické obory
- ❖ vzorec
 - $\text{immediacy index} = \frac{\text{počet citací článků v roce}}{\text{počet článků v daném roce}}$

■ Cited Half-life

- ❖ počet let, kdy se objeví 50% všech citací na články časopisu v citačních rejstřících

■ Citing Half-life

- ❖ průměrné stáří článků citovaných v časopise za rok

Indikátory

■ H-index (Hirsh index, Highly Cited Index)

- ❖ nový, rychle akceptovaný vědci
- ❖ udává počet publikací autora, které byly alespoň h-krát citovány

$$h = 9$$

autor musel publikovat 10 článků, jež mají počet citací právě 10 nebo více

článek 1 = 55 citací

článek 2 = 34 citací

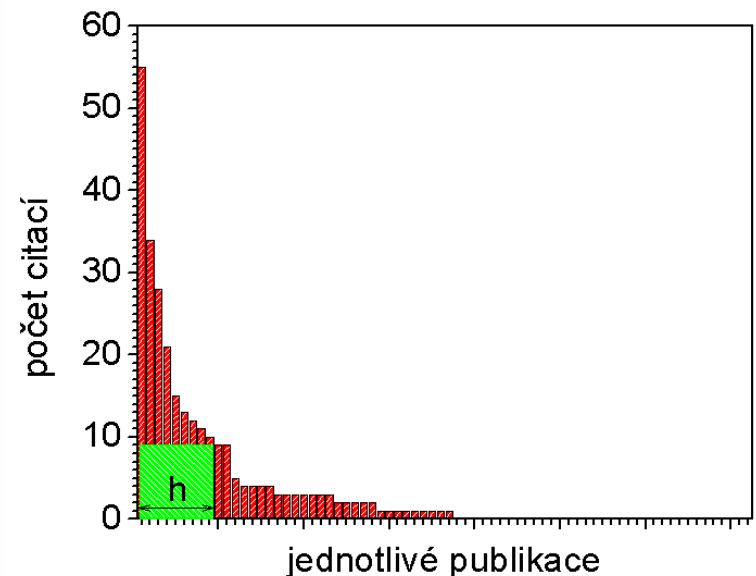
...

článek 8 = 11 citací

článek 9 = 10 citací

článek 10 = 9 citací

...



Databáze pro hodnocení vědy

■ komerční

- ❖ Essential Science Indicators
- ❖ Institucional Citation Report
- ❖ National Citation Report
- ❖ National Science Indicators
- ❖ Journal Performance Indicators
- ❖ Journal Citation Reports – dostupný na MU

■ volně dostupné

- ❖ RIV = rejstřík informací o výsledcích
 - zaznamenává se publikační činnost
 - statistiky
 - součást informačního systému výzkumu

Citace a citování

Citát

- doslovné převzetí cizího výroku
- odlišení od vlastního textu
 - ❖ uvozovky
 - ❖ změna stylu písma (řez, font)
 - ❖ samostatný odstavec
 - více než 4 řádky (40 slov)
 - odsazení (5pt)

Citát - ukázka

- *„Citace je krátká forma bibliografického záznamu umístěná buď v závorkách uvnitř textu citujícího dokumentu, nebo připojená jako poznámka na straně textu pod čarou, na konci textu kapitoly nebo na konci celého textu dokumentu.“ (Bratková, 2008, s. 7)*

Parafráze

- cizí myšlenka vlastními slovy
- větší míra zapracování do vlastního textu
- neměnit původní myšlenku!!!
- platí i pro výtah z textu

Parafráze - ukázka

- Citace je zkrácený odkaz na bibliografický záznam v textu umístěný v závorkách, v poznámce pod čarou nebo ve formě čísla, případně bibliografický záznam v soupisu použité literatury v závěru práce. (Bratková, 2008, s. 7)

Bibliografické citace/reference

- info o dokumentu, který autor použil při psaní své práce
- propojení s původním textem
- hlavní složky
 - ❖ etika citování
 - ❖ technika citování
 - forma – např. styl nebo standard

Proč

citujeme?

Proč citujeme

- ochrana intelektuálního vlastnictví a autorských práv
- citační etika
- zpětné ověření uvedených tezí
- získání širšího kontextu k popisované problematice
 - ❖ možnost uvedení čtenáře do souvislostí

Plagiátorství

Definice plagiátorství

- Představení duševního díla jiného autora půjčeného nebo napodobeného v celku nebo z části, jako svého vlastního.

(Norma ČSN ISO 5127-2003)



Formy

plagiátorství

CTRL+C

- převezmeme text nebo část textu jiného autora a vydáváme ho za svůj
 - ❖ nejběžnější, často spojeno s internetovými zdroji

Jeden zdroj

- přebíráme doslovné pasáže pouze z jednoho zdroje bez uvedení citace
 - ❖ vybereme si konkrétní věty nebo odstavce, které poté spojíme do vlastního textu bez jakýchkoliv významnějších úprav
 - ❖ z pohledu publikační etiky je problematické také to, že vycházíme pouze z jednoho pramene a neověřujeme si informace z různých zdrojů

Drobné úpravy

- převezmeme text jiného autora a změníte v něm některé formulace
 - ❖ nahradíme některá slova jejich synonymy
 - ❖ vypustíme některá nadbytečná slova
 - ❖ změníme slovosled ve větě
 - ❖ přehodíme některé věty apod.

Odůvodněná míra

- převezmeme text ve větší než odůvodněné míře
 - ❖ v odborné literatuře nenajdeme bližší vysvětlení „odůvodněné míry“, vždy záleží na konkrétním textu a druhu práce, u prací kompilačního charakteru lze očekávat větší počet citací než u původních výzkumů, nicméně nemusí to platit obecně

Mashups (spojování)

- spojíme více textů do jednoho
 - ❖ vybereme si konkrétní věty nebo odstavce z několika zdrojů, které pak poskládáme do vlastního textu
 - ❖ problematické je neuvedení zdroje a chybějící vlastní myšlenka, která dodá kompilaci přidanou hodnotu
 - ❖ spadají sem také texty, kde se kombinují správně odcitované pasáže s necitovanými pasážemi

Necitování v textu

- zdroje uvedeme v seznamu použité literatury, ale necitujeme v textu
 - ❖ nelze určit, co jsme převzali a z jakých zdrojů, což může být problematické např. při ověření informací u původního autora

Citáty bez uvozovek

- vydáváme citát za parafrázi
 - ❖ nejčastěji se tak stává ve chvíli, kdy zapomeneme dát citát do uvozovek, čtenář pak neví, kde začíná převzatý text a co už je myšlenka autora

Chybějící zdroj

- neuvedeme svůj zdroj informací
 - ❖ vědomé - záměrně jej neuvedeme v textu (např. při použití Wikipedie v odborné práci)
 - ❖ nevědomé - zapomeneme citaci uvést, řešením je využití citačních manažerů

Nedohledatelný zdroj

- odkazujeme na neexistující zdroj
 - ❖ vymyslíme si zdroj nebo jej uvedeme špatně, čtenář pak nemůže původní dokument dohledat
 - ❖ problematické u elektronických dokumentů, které rychle zanikají, ideální je využívat trvalé identifikátory, dle nichž lze dokument kdykoliv dohledat (např. DOI)

Vylepšování literatury

- uvedeme zdroj, který jsme nepoužili
 - ❖ stává se v případech, kdy si chceme vylepšit svou použitou literaturu o kvalitní zdroje, ze kterých jsme ale při psaní práce nevycházeli

Zneužití autocitací

- použijeme vlastní dříve publikované texty nebo jejich části bez uvedení citace
 - ❖ ve chvíli, kdy použiji části ze svého dříve publikovaného článku v novém textu, měl bych jej opatřit autocitací
 - ❖ z pohledu publikační etiky není úplně v pořádku vydávání stejných článků opakovaně v různých zdrojích, protože jde o zbytečné duplikování informací, téma by mělo být publikované novým způsobem a mělo by přinášet nové poznatky

Doprovodný materiál

- použijeme obrázky, grafy, tabulky nebo multimédia od jiných autorů
 - ❖ obrázky, tabulky nebo grafy jsou také výsledkem tvůrčí činnosti člověka a měli bychom u nich uvádět zdroj

Chyby proti citační etice

- necitování díla, které bylo použito
- citování díla, které autor nepoužil
 - ❖ citování kapacit z oboru, i když nemají žádnou souvislost s tématem díla
- nepřesné citování
 - ❖ znemožňuje identifikaci a dohledatelnost
- autocitace
 - ❖ citování ostatních vlastních prací bez zřejmé souvislosti s novým dílem

Obecně známé věci

- základní informace z oboru
 - ❖ voda vaří při 100°C
 - ❖ nejvyšší hora světa je Mt. Everest
- musí se citovat?
- jakou zvolím publikaci?
 - ❖ encyklopedie, slovník

NEmusíte citovat!!!

Citační

stylely

Citační styly

■ ČSN ISO 690

- ❖ česká verze mezinárodní normy

■ APA

- ❖ pro potřeby American Psychological Association
- ❖ psychologie + další příbuzné obory

■ MLA

- ❖ humanitní obory (např. jazykověda), manuál v [PDF](#)

■ Chicago

- ❖ společenské vědy,
- ❖ popisuje také citování VŠKP

Citační styly

■ Harvard

- ❖ citační styl Harvard Business School

■ Vancouver

- ❖ pro časopisy z oblasti lékařství, biomedicíny, lékařských technologií apod., manuál v [PDF](#)

■ AMA

- ❖ citační styl American Medical Association
- ❖ pro lékařství a biologii, manuál v [PDF](#)

■ CSE

- ❖ citační styl pro přírodní vědy

Norma

ČSN ISO 690

Nová norma

- platná od 1.4.2011
- nahradila ČSN ISO 690 a 690-2
- nová verze po 14-ti letech
- obecně uznávaná interpretace normy
(Biernátová, Skůpa)
 - ❖ připomínkováno 8 odborníky na citace

Novinky v normě

- jiný zápis autorů
- dostupnost není v <>
- počet stran nepovinný
- lepší zpracování e-dokumentů

Druhy citací

- odkazy v textu
- soupis použité literatury

Zdroje

- VAVŘÍKOVÁ, Lucie. Informetrie, scientometrie a bibliometrie. SOUČEK, Martin. *Informační věda* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 4.9.2009, s. 35 – 55. Dostupné z http://www.informacniveda.cz/dwn/1003/1162_informacni_veda.pdf
- VAVŘÍKOVÁ, Lucie. Citační databáze a evaluace vědy. SOUČEK, Martin. *Informační věda* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 4.9.2009, s. 55 – 77. Dostupné z http://www.informacniveda.cz/dwn/1003/1162_informacni_veda.pdf
- Journal Impact Factor (JIF; faktor dopadu časopisu, faktor vlivu časopisu). *Obecné základy práce s informacemi* [online]. Ostrava: VŠB-TUO, 2010. <http://knihovna.vsb.cz/kurzy/uvod/20.html>. Online kurz.
- ŠEBELOVÁ, I. *Význam citačních rejstříků pro vyhledávání dokumentů: Web of Science a Scopus* [online]. Brno, 2008. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/64913/ff_m. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Mgr. Josef Schwarz.
- webové stránky Thomson Reuters a Scopus



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ



Děkuji Vám za pozornost

Martin Krčál
krcal@phil.muni.cz